

Jan VELAERS en Herman VAN GOETHEM, *Leopold III: de Koning, het Land, de Oorlog*, Tielt, Lannoo, 1994, 1152 blz., ill., ISBN 90 209 23870.

Een pareltje van wetenschappelijke geschiedschrijving

Bij uitgeverij Lannoo verscheen einde 1994 *Leopold III: de Koning, het Land, de Oorlog*, een uitstekende studie over de Koningskwestie. De auteurs, Jan VELAERS en Herman VAN GOETHEM, hoofddocenten aan de Universiteit Antwerpen, leveren een pareltje van wetenschappelijke geschiedschrijving af: stevig doortimmerd, glashelder gestructureerd, goed geschreven, gebruiksvriendelijk, controleerbaar en uitvoerig in de bewijsvoering, synthetisch en intelligent in de besluiten. Bovendien past het werk in een ruimere opzet, met een actuele en maatschappelijk relevante probleemstelling.

Velaers en Van Goethem konden voortbouwen op enkele bekende basiswerken. In de eerste plaats, het in 1972 verschenen baanbrekende werk van Albert DE JONGHE, *Hitler en het politieke lot van België (1940-1944). Deel 1: Koningskwestie en bezettingsregime van de capitulatie tot Berchtesgaden (28 mei - 19 november 1940)*. Baanbrekend, omdat de Brugse historicus als eerste een op hoofdzakelijk Duitse bronnen gesteund onderzoek verrichtte. Het werk werd en wordt beschouwd als een fatale slag voor de propagandistische 'leopoldistische' versie van de feiten over de aanloop tot het gesprek tussen Leopold III en Adolf Hitler, Berchtesgaden, 19 november 1940. De geschiedschrijving heeft De Jonghe gelijk gegeven. *Leopold III (...)* is er de bevestiging van. Het is wel merkwaardig dat Velaers en Van Goethem in hun bibliografie enkel verwijzen naar de in 1982 verschenen, onvolledige heruitgave van het werk van De Jonghe, met bovendien een onvolledige titelopgave. Een schoonheidsfout. In de heruitgave ontbreekt namelijk het onmisbare bronkritische apparaat. Het ontbrekende deel in de titel bevat de verwijzing naar het voornemen van De Jonghe om een tweede deel te schrijven, over de periode november 1940-1944. De voorbereidingen waren al gevorderd. De Jonghe wachtte nog op het vrijkomen van enkele essentiële bronnen die hem in staat zouden stellen de ontbrekende stukjes van de puzzel in te vullen. Velaers en Van Goethem konden als eersten de langverwachte archieven inkijken en zetten met brio het werk van de nu zesentachtig-jarige historicus voort. De andere basiswerken zijn niet minder bekend: Jean STENGERS, *Aux*

origines de la question royale. Léopold III et le gouvernement. Les deux politiques belges de 1940 (1980); Jean VANWELKENHUYZEN, *Quand les chemins se séparent, 1940: aux sources de la question royale* (1988); Jules GÉRARD-LIBOIS en José GOTOVITCH, *Léopold III. De l'an 40 à l'effacement* (1991).

Velaers en Van Goethem integreerden de inzichten van de genoemde auteurs en boren daarbij nieuwe bronnen aan. Aangezien zij dit zo voortreffelijk doen, kan men stellen dat ze de werken van hun voorgangers 'overbodig' maken, althans voor wie Nederlands leest. Het is wel te betreuren dat ze zelden in discussie gaan met hun voorgangers. Om te achterhalen waarin de nieuwe analyse afwijkt, is men aangewezen op een (uitputtende) vergelijkende lectuur. Het is zeer de vraag of het boek wegens zijn monumentale omvang in het Frans wordt vertaald.

Leopold III ..., een turf van meer dan duizend bladzijden. Dat hoeft niemand af te schrikken. Het boek blijft, ondanks de omvang, het 'bijbelpapier' en dito layout goed verteerbaar. Dat is niet de minste verdienste van de auteurs die bovendien een uitstekende stijl hanteren. Sommige delen lezen als een roman. Het boek bevat alle ingrediënten voor een historisch drama. De cruciale episode tussen 10 en 25 mei 1940, met enerzijds de koning in zijn hoofdkwartier en anderzijds de opgejaagde ministers in een decor van oorlog, is werkelijk gesneden brood. Binnen het keurslijf van een wetenschappelijk werk maken Velaers en Van Goethem er een spannend verhaal van. Voor de leesbaarheid ervan betalen ze een prijs: ze hebben alle citaten in het Nederlands vertaald. Dat is niet zonder gevaar, want het boek is opgebouwd met uitvoerige, meestal oorspronkelijk Franstalige citaten. De verklaring van sommige teksten hangt af van de interpretatie van bepaalde woorden. De auteurs bewijzen in ieder geval dat een wetenschappelijk betoog niet droog hoeft te zijn. Ik heb vaak moeten glimlachen om de grappig bedoelde knipoogjes. De paragraaf over de bemiddelingspoging van lord Keyes die mislukte omdat zijn vliegtuig niet kon opstijgen wegens de dikke mist, krijgt als titel: 'Admiraal Keyes gaat de mist in'. Een ander voorbeeld mag ik de lezer beslist niet onthouden, ook al omdat het een licht werpt op één van de hoofdpersonages uit het boek. Op 16 oktober 1939 dineerde graaf Robert Capelle met de Duitse ambassadeur Vicco von Bülow-Schwante. De gezant probeerde de secretaris van de koning gerust te stellen door de hoop uit te spreken dat onderhandelingen nog voor de winter tot vrede zouden leiden. Het alternatief zou immers vreselijk zijn. "*Le désastre serait épouvantable, la fureur règnerait partout*", aldus von Bulow. Capelle begreep het zo niet. Hij sprong op en vroeg verschrikt: "*Comment, mon cher ambassadeur, le Führer règnerait partout?*" De ambassadeur had geen moeite om Capelle te kalmeren.

Naast de hoofdfiguur Leopold, is Capelle één van de belangrijke acteurs in het verhaal. Dat heeft niet alleen te maken met zijn belangrijke intermediaire rol, maar evenzeer met zijn geschriften. Capelle hield op vraag van Leopold "*notes*

journalières” bij, op basis waarvan hij zijn memoires schreef. Het zijn deze onuitgegeven memoires die hier een hoofdbron vormen. De ‘dagelijkse notities’ zelf blijven voorlopig in het kasteel van Argenteuil bij de weduwe van Leopold, en niet ter beschikking voor onderzoek. Naast Capelle bezorgden archieven van andere personages uit de entourage van de koning informatie: generaal Robert Van Overstraeten, Louis Fredericq, Gobert d’Aspremont Lynden. De openbaarheid van het archief van het Koninklijk Paleis voor de periode 1940-1944 was daarbij essentieel. Daarnaast raadpleegden de auteurs archieven en recent gepubliceerd materiaal van en over de betrokken politici, zoals Hendrik De Man, August De Schryver, Paul Struye e.a. De oogst aan bronnen was erg rijk de laatste jaren, maar dat neemt niet weg dat nog veel onbekend blijft. Ik denk bijvoorbeeld aan de archieven van Paul-Henri Spaak, aan de onlangs ontsloten papieren van Achille Van Acker en natuurlijk aan ‘Argenteuil’. Velaers en Van Goethem schreven dus niet het definitieve boek, al is het niet te verwachten dat het beeld nog fundamenteel zal veranderen.

Thema’s en structuur

Zoals de titel al aangeeft, behandelen de auteurs drie grote thema’s: de koning, het land en de oorlog. In feite komt daar nog een vierde thema naast, nl. een historische studie over de wisselwerking tussen de grondwettelijke regels en de politieke feiten. Dat de auteurs juristen zijn, zal hier wel niet vreemd aan zijn. Van Goethem is overigens ook doctor in de geschiedenis en bekend door zijn studie over de taaltoestanden in het Vlaams-Belgisch gerecht. De interdisciplinaire aanpak werkt bevruchtend aan twee kanten. De analyse van de belangrijkste constitutionele crisis die ons land heeft meegemaakt wordt geschraagd door een stevig juridisch inzicht, terwijl het historisch werk aantoont hoe gering de impact van de grondwet was op het verloop van de politieke ontwikkelingen tussen 1940 en 1945. Het bevestigt de hypothese dat de feiten zelf het recht creëren en dat het recht in maar geringe mate de feiten beheerste.

Leopold III (...) bevat zes chronologische hoofdstukken. In een inleidend hoofdstuk worden de achtergronden van de Koningskwestie geschetst. De invloed van Albert I en de ontwikkeling van Leopolds visie op de binnen- en buitenlandse politiek, voor het uitbreken van de oorlog, komen aan bod. Het tweede hoofdstuk behandelt de periode van “la drôle de guerre” met Leopold als een actief diplomaat en eigenzinnig monarch. De hoofdstukken drie en vier handelen over de gebeurtenissen tijdens de Achttiendaagse Veldtocht, voor en na ‘Wijnendale’. In hoofdstuk vijf komt de bezetting aan bod; hoofdstuk zes ten slotte gaat over de periode van de bevrijding tot juli 1945.

Leopold vóór de bezetting

Meer dan andere wetenschappelijke auteurs, wijzen Velaers en Van Goethem op de ideologische opvattingen van Leopold III als een deel van het probleem. Al van bij de inleiding maken ze duidelijk dat de houding van Leopold III moet worden verklaard vanuit drie oogpunten: 1. de politiek van Albert I die voor zijn zoon een leidraad was; 2. de ervaring van Leopold op het internationale terrein; 3. zijn ervaringen met en opvattingen over de binnenlandse politiek.

Toch heeft men de indruk dat ook Velaers en Van Goethem de internationale ontwikkeling als beslissend beschouwen. Leopold wilde het land uit de oorlog houden, dat was zijn grootste bekommernis. De zelfstandigheidspolitiek vanaf 1936 en de strikte neutraliteitspolitiek vanaf september 1939 waren er het gevolg van. Zijn opvattingen over de positie van België liepen tot op zekere hoogte gelijk met die van de politieke elites van het land. De auteurs tonen goed aan hoe ten onrechte wordt verondersteld dat het 'de politiek van de koning' was die leidde tot de opzegging van het Frans-Belgisch Militair Akkoord. Leopold had weliswaar een belangrijke rol gespeeld in de heroriëntering van de buitenlandse politiek zoals die sinds 1831 tot aan de Eerste Wereldoorlog werd gevoerd en die zijn vader opnieuw wilde volgen, maar hij werd daarin gesteund door een ruime meerderheid in het parlement. Dat die parlementaire meerderheid het gezag van de koning had aangegrepen om de koerswijziging te legitimeren, leidde tot de mythe van de 'politiek van de koning', hetgeen zich uiteindelijk tegen hem zou keren. Zij die het toen al oneens waren met die politiek en degenen die het later werden, konden de verantwoordelijkheid afschuiven op de monarch. In de analyse van de reden waarom ook een ruim deel van de politieke elites en de publieke opinie uiteindelijk ook gewonnen waren om de geprivilegeerde banden met Frankrijk te verbreken, ontbreekt m.i. een belangrijk element: de manier waarop 'poor little Belgium' werd behandeld tijdens de vredesbesprekingen. België had in Versailles ondanks grote verwachtingen nauwelijks iets uit de brand kunnen slepen. Die ontgoochelende, ja zelfs vernederende ervaring, heeft zeker een rol gespeeld in de verkoeling van de relaties tussen België en zijn geallieerden. De (onuitgegeven) doctoraats-thesis van de Gentse historica Maria DE WAELE, door de auteurs jammer genoeg niet geconsulteerd, biedt hierover heel wat informatie.

Maar de opvattingen van de koning en de meeste van zijn ministers liepen slechts tot op zekere hoogte parallel. Waar de ministers, en met hen de publieke opinie, de neutraliteit beschouwde als de beste manier om uit de oorlog te blijven, was het voor de koning de enig denkbare politiek. Werd België toch in de oorlog betrokken, dan moest het alléén voor zijn onafhankelijkheid strijden en ijveren voor een herstel van het machts-evenwicht in Europa. België had er in dat geval geen belang bij te blijven vechten aan de zijde van één van de oorlogvoerende partijen. De match kon beter op "nul-nul" eindigen, aldus Leopold. Voor de politieke

klasse en het overgrote deel van de publieke opinie was het evident dat bij een Duitse aanval, België zich zou aansluiten bij de geallieerden.

Het vooroorlogse optreden van de koning in de buitenlandse politiek, de defensiepolitiek en zijn rol als “diplomaat voor de vrede” worden honderdvijftig pagina’s lang beschreven. Het is ‘de kroniek van een aangekondigde breuk’.

De houding van Leopold ten aanzien van de binnenlandse politiek wordt behandeld in een apart hoofdstuk: *“Leopold en de vooroorlogse crisis van het parlementaire systeem”*. Daaruit blijkt dat Leopold III zijn macht wilde uitbreiden. Hij geloofde dat het land onregeerbaar werd door de macht van de partijen (de “particratie”). Hij wilde een parlementaire monarchie vestigen waarin hij de ministers kon benoemen en ontslaan zonder bemoeienis van de partijen. Leopolds analyse was fout en zijn diagnose was vanuit democratisch standpunt bedenkelijk. Precies door de zwakheid van de partijen en het ontbreken van ‘partijtucht’ konden keer op keer regeringscrises worden uitgelokt over schijnbaar futiele, maar symbolisch belangrijke zaken, zoals de ‘affaire Martens’. Het idee dat een vergroting van zijn institutionele macht dit soort problemen eens en voorgoed uit de wereld zou helpen, getuigde van weinig inzicht. Het doet denken aan degenen die vandaag menen dat ‘de kwestie Voeren’ alleen maar te wijten is aan incompetent politici. Leopold III vertoonde voor mei ’40 al een groeiend misprijzen voor de toenmalige democratie. Velaers en Van Goethem vegen dat niet onder de mat. *“Neen, de koning hield niet zo van het vooroorlogs parlementair systeem”*, besluiten ze laconiek (blz. 166.). Dat hij toen al geen onvoorwaardelijk voorstander meer was van de constitutionele monarchie wordt duidelijk toen hij, op 9 mei 1940, voor zichzelf de bedenking maakte dat het regime in Duitsland nog niet zo slecht was, in vergelijking met de democratie.

Ongetwijfeld heeft de veelbesproken ‘entourage’ van Leopold III daar veel toe bijgedragen. Capelle misprees de ministers uit het kabinet-Pierlot, maar hij waagde het voorlopig niet de principes van de democratie ter discussie te stellen. Louis Wodon, kabinetschef van koning Albert I die ook Leopold adviseerde, stond al een eind verder. Hij stelde al voor de bezetting nota’s op waarin de macht van de koning zou primeren op die van de ministers én die van het parlement. De auteurs laten in het midden of de koning er toen ook zo over dacht. Zij zijn terecht voorzichtig, hoeden zich voor ‘hineininterpreteren’ en proberen de engagementsmotieven van de vorst subtiel te schilderen met een zo breed mogelijk palet. Hun verhaal is empathisch. Soms zou men wensen dat ze het ontleedmes iets scherper hanteren.

De koning en zijn ministers voeren oorlog

De gebeurtenissen tijdens de Achttiendaagse Veldtocht worden behandeld in twee hoofdstukken (voor en na de besprekingen in Wijnendale, 25 mei 1940) over

een dikke honderd pagina's. Het is een meeslepend verhaal waarin de auteurs een twijfelende koning ten tonele voeren, enigszins in tegenspraak met de vooroorlogse kroniek van de onafwendbare breuk. Leopold was niet zo zeker van zijn scenario. De auteurs menen bijvoorbeeld dat het advies van de invloedrijke generaal Galet, kort na de inval, om in geen geval het land te verlaten, cruciaal was voor de verdere houding van Leopold. Maar hebben zij niet trachten aan te tonen dat de houding van Leopold en de breuk met zijn regering voorspelbaar waren uit hoofde van de vooroorlogse opvattingen? Hoe dan ook, de gebeurtenissen overtuigen Leopold dat zijn opvattingen voor België de beste garantie boden. Hij aarzelde niet zijn ministers om de tuin te leiden om zijn plan door te drukken. Na het dramatische laatste gesprek op het kasteel van Wijnendale, was de breuk een feit. Op 25 mei 1940 redigeerde Leopold zijn beroemde oproep aan zijn soldaten die aan de Leie de laatste grote afweerslag voerden. *"Officieren, soldaten, wat er ook moge gebeuren, mijn lot zal het uwe zijn."* De woorden ontroerden en ze zouden nooit worden vergeten, besluiten Velaers en Van Goethem niet zonder ironie. Na Wijnendale werden nog diverse ultieme pogingen ondernomen om de koning te overtuigen uit te wijken naar Engeland. Koning George, Churchill, lord Keyes noch Spaak konden hem overhalen. Spaak gaf in een ontroerende brief uit Londen, 26 mei 1940, blijk van zijn diepe genegenheid voor Leopold én van een vooruitziende visie waar hij het Belgische staatshoofd wees op de gevolgen van zijn historische vergissing. Twee dagen later capituleerde het Belgische leger onvoorwaardelijk. Zonder ministers verkeerde de koning in een constitutionele pat-situatie. Hij kon als opperbevelhebber van het leger wel de strijd staken, maar zonder ministeriële dekking kon hij geen onderhandelingen starten. Hij legde 'bedingungslos' de wapens neer. Ook met de geallieerden werd niet meer onderhandeld. Het gaf de Franse eerste minister, Reynaud, een buitenkans om het falende Franse leger te verschonen en wraak te nemen op de man die hij verantwoordelijk achtte voor het feit dat, sinds 1936, de 'Quatre-Bras' geen verlengstuk meer was van de 'Quai d'Orsay'. De legendarische radiotoespraak van 28 mei 1940 die herhaaldelijk werd uitgezonden, ontlokte een Franse volkswoede tegen de Belgen. Reynaud blameerde de Belgische koning door hem te beschuldigen van een capitulatie "in open veld". De Belgische ministers waren er abusievelijk van overtuigd dat Leopold politieke onderhandelingen had gevoerd met de Duitsers, dat hij er toen al aan dacht een nieuwe regering te vormen en dat hij hen daarom had verzocht enkele blanco Koninklijke Besluiten te ondertekenen. Het waren "mis-verstanden" die de breuk van Wijnendale onherstelbaar maakten. Leopold zou nooit meer een woord wisselen met Pierlot. De auteurs beschrijven deze dramatische dagen beter en vollediger dan hun voorgangers, waarbij ze opnieuw veel begrip tonen voor de man die alleen maar in de voetsporen van zijn vader had willen treden. De juristen maken tevens duidelijk hoe de constitutionele spitsvondigheid van de ministers om de koning in de "onmogelijkheid te regeren" te

verklaren, in feite een oneigenlijke interpretatie was van artikel 82 van de grondwet. Dit artikel werd door de wetgever duidelijk bedacht als regeling voor wanneer de koning krankzinnig zou worden. Na de oorlog werd de interpretatie door de rechtsleer aanvaard. Inmiddels heeft een nieuwe 'kleine koningskwestie' artikel 82 van toepassing gemaakt op de gewetensbezwaren van een koning. De feiten creëren het recht.

Leopold III tijdens de bezetting

Het verhaal van Van Goethem en Velaers over Leopold III tijdens de bezetting is de geschiedenis *"van een machteloze koning, die vier jaar probeert te overleven in een compromitterende situatie. Het is het verhaal van de onmogelijke 'onmogelijkheid om te regeren'."* De auteurs delen hun verhaal in in negen chronologische "fasen", over bijna zeshonderd pagina's. De hoofdmoot slaat op het cruciale jaar 1940 dat in zes fasen wordt behandeld en zowat de helft van het bezettingshoofdstuk beslaat.

De Tweede Wereldoorlog betekende voor Leopold III een breuk met het verleden, een echte revolutie. Het "Ancien Régime" van de "politiekers" was definitief voorbij. Leopold dacht er niet aan ooit nog verantwoordelijkheid te dragen in wat hij als een gedegeneerd systeem beschouwde, waaraan de "plutocratische" bourgeoisie met haar ongebreideld vrijheidsideaal ten grondslag lag. Ook internationalisten, vrijmetselaars en joden waren zijn zondebokken. *"De joden"*, zo zei Leopold eind 1940 aan Capelle, *"zijn de grote schuldigen van onze kwalen"* (blz. 301 en 785). Velaers en Van Goethem noemen het "schokkende uitspraken". Dat zijn ze zeker, maar ze liggen volledig in de lijn van 's konings vooroorlogse opvattingen. Men kan de auteurs zeker niet verwijten dat ze iets zouden verhullen. Ronduit ontluisterend is bijvoorbeeld hun beschrijving van de poging van kabinetschef Fredericq, medio 1943, na drie jaar nazi-bezetting, om de koning het onderscheid tussen democratie en dictatuur te verduidelijken.

Niettemin overheerst een empathische benadering: het beeld van de koning die het als zijn plicht beschouwt de "ultieme reserve" te zijn wanneer "het Belgische vraagstuk" op de internationale onderhandelingstafel ter discussie zou komen. Leopolds plichtsgevoel dreef hem verder op de ingeslagen weg. In 1940 wijdde hij zijn energie aan de voorbereiding van dit nieuwe België. Hij had er *"buigzame geesten"* voor nodig, *"mensen die begrijpen dat de situaties veranderd zijn"*. Maar natuurlijk moest hij in de eerste plaats met de nieuwe heersers een vergelijk vinden. Daartoe ontmoette hij Hitler in Berchtesgaden, 19 november 1940. Tot zeven maal toe trachtte hij de "Führer" een toezegging over de Belgische onafhankelijkheid te ontlokken. Hij was bereid er een prijs voor te betalen. Leopold aanvaardde dat België zijn soevereiniteit ten aanzien van de buitenlandse politiek en van de defensie zou moeten prijsgeven. Maar hij was er evenzeer van overtuigd dat

het nazi-bewind maar tijdelijk was. Spoedig zouden meer betrouwbare krachten het roer in Duitsland overnemen. Hij dacht daarbij met name aan de nazi-oppo-santen in het Duitse leger, met wie hij herhaaldelijk contacten had. De oorlogs-gebeurtenissen deden de hoop groeien dat het tot een vrede-door-vergelijk zou komen en dan zou België's neutraliteit de beste waarborg blijken te zijn. Ook toen alles erop wees dat Duitsland het onderspit zou delven, bleef de koning obstinaat vasthouden aan zijn neutraliteitspolitiek.

Ik heb vaak moeten denken aan de VNV-leiders. Ook zij meenden dat het hun plicht was 'het uur van Vlaanderen' niet te laten voorbijgaan. Ook zij zetten al hun hoop op een toezegging van de man die de slogan 'Ein Volk, ein Reich, ein Führer' hoog in het vaandel schreef. Ook zij bleken bereid een deel van de Vlaamse soevereiniteit af te staan. Ook de VNV'ers geloofden dat een meer gematigd regime in Duitsland het roer zou overnemen. Ook de VNV-leiders stelden zich als taak hun land te vertegenwoordigen na de eindoverwinning. Ook zij bleven tot het bittere einde obstinaat vasthouden aan deze optie. De vergelijking gaat maar gedeeltelijk op. Waar Leopold weigerde zijn politieke passiviteit op te geven zolang België bezet was, stelden de VNV-leiders zichzelf en hun beweging ten dienste van de bezetter om aldus politieke legitimiteit te verwerven.

De analyse van Leopolds politiek tijdens de bezetting is dermate gevarieerd en uitgebreid dat het uitgesloten is er in het bestek van deze bespreking een overzicht van te geven. Welk aspect van de bezettingsgeschiedenis men ook bestudeert, altijd vindt men in *Leopold III (...)* nieuwe inzichten.

Een ongewenste koning

Het welbekende 'Politiek Testament' van Leopold III maakte duidelijk dat het politiek-constitutionele conflict tussen de koning en de Belgische politieke klasse die de zijde van de overwinnaar had gekozen, niet ophield met de wapenstilstand. De Koningskwestie zou nog vijf jaar het land op zijn grondvesten doen daveren. Velaers en Van Goethem behandelen slechts de eerste maanden van de naoorlogse Koningskwestie. Hun verhaal eindigt in juli 1945, toen de wet werd goedgekeurd die bepaalde dat Leopolds "onmogelijkheid tot regeren" duurde totdat de vere-nigde kamers er een eind aan zou maken. Naar aanleiding daarvan werd het eerste grote parlementaire debat gevoerd waarbij het 'leopoldistische' en 'anti-leopoldistische kamp' zich aftekende. De juridische krijtlijnen en de politieke inzet van het debat lagen van toen af vast. Leopold was ongewenst voor een groot deel van de politieke klasse en van de bevolking. Zijn terugkeer was maar mogelijk als Leopold kon steunen op een meerderheid in het parlement. De genese van deze toestand wordt op iets meer dan honderd pagina's geanalyseerd. Het waren maanden "van

groeïende spanningen, van gemiste kansen, van lang dralen, van geheime contacten, van familieraad en broederconflict, van leugen en waarheid, van aanval en verdediging, van politieke strategie, intrige en komplot". Het is niet overdreven. Het grootste obstakel was Leopold zelf die zijn grote gelijk wilde halen.

Opnieuw konden de auteurs steunen op een onontgonnen bron die ze terecht een "goudmijn voor de historicus" noemen: de briefwisseling tussen de uitstekend ingelichte Britse ambassadeur, sir Hugh Knatchbull-Hugessen, en het 'Foreign Office' in Londen. Andere documenten, zoals de beruchte nota-Van Straelen die door A. Van Acker op een beslissend moment in het parlement werd gebruikt om aan te tonen dat de koning zijn wegvoering naar Duitsland in 1944 zelf zou hebben uitgelokt, worden in een nieuw daglicht geplaatst. Samen met het gesprek in Berchtesgaden ontlokte dit feit het meest beroering bij de publieke opinie. Uit het eigenhandig opgestelde ontwerp van Van Straelen over zijn vertrouwelijk gesprek met Leopold, blijkt nu dat deze geenszins zijn wegvoering had uitgelokt, het tegenovergestelde dus van wat Van Acker beweerde.

Een onmisbaar boek

Leopold III: de Koning, het Land, de Oorlog zal waarschijnlijk voor lange tijd het referentiewerk blijven voor de geschiedenis van de Koningskwesie vóór, tijdens en onmiddellijk na de bezetting. Het biedt de meeste volledige informatie en de scherpste analyse over het koningsdrama. Velaers en Van Goethem schreven een onmisbaar boek voor éénieder die belang stelt in de recente Belgische geschiedenis. De indringende analyse over de politiek-constitutionele strijd van de vierde Belgische koning wordt gepresenteerd in een breed verhaal. Alle politieke facetten van de bewogen jaren 1939-1945 komen aan bod. Lezers van *Wetenschappelijke Tijdingen* zullen o.m. bijzondere belangstelling hebben voor de analyse van de Dr. Martens-crisis, de contacten tussen het Hof en VNV-leiders, de verhouding Capelle-Romsee, de benoeming van de vlaamsgezinde luitenant-kolonel Van Coppenolle, het rapport van Pater J. Callewaert ten gerieve van de koning, de 'flamingantische' passage in het Politiek Testament.

De talrijke en uitvoerige citaten stellen de lezer in staat zich een goed beeld te vormen van de beweegredenen, de hoop en de twijfels van de hoofdpersonages, waardoor *Leopold III (...)* een zeer menselijk boek is.

Het schrijven van een historische werk dat zowel de specialisten als een breed geïnteresseerd publiek boeit, is geen geringe verdienste. Uitgeverij Lannoo heeft er bovendien een mooi en handzaam boek van gemaakt.

BRUNO DE WEVER
COBDENSTRAAT 42, B-2018 ANTWERPEN